

EEN "LIEDEKEN VAN DEN BACKER EN DE MOLDERIN" (1816)

Paul Huys

In de handschriftenverzameling van de Gentse Universiteitsbibliotheek bevindt zich een handschrift met liedteksten uit de late 18e en de vroege 19e eeuw (¹). Het gaat om profane "liedekens", zowel in het Nederlands als in het Frans geschreven. Er is geen muzieknotatie, maar soms - zij het zelden - krijgen we een verwijzing naar een bestaande zangwijze (b.v. f° 147: "Air: il pleut, il pleut"). Ongeveer een vierde van de liedteksten zijn gedateerd: de vroegste datering (f° 55) is 5 december 1779, het laatste gedicht (f° 228) draagt de datum 4 januari 1820 en wordt gevolgd door de enigmatische (ironisch bedoelde?) woorden: "Coster gaet in de Lamp, en Blaest de kerk uyt" (²).

De liedteksten zijn anoniem. Moeten we in de zopas vermelde "Coster" een verwijzing zoeken naar de familienaam van de auteur? Of nog verder intern tekstonderzoek tot de identificatie van de auteur zou kunnen leiden, lijkt ons twijfelachtig.

Moeten we de auteur bij voorkeur in Brabant zoeken? In diverse liederen worden plaatsnamen vermeld en die betreffen zonder enige uitzondering "Brabantse" steden. In een liedje op f° 153 lezen we: "Van *Loven* (= Leuven) gaet m' op *Thienen*" en even verder "Veel Maskens heeten Trienen / en *Mechelen* is een stad" en op f° 154 "Van vallen krijgt men buijlen / en wij sijn *Brabançon*". Leuven en Mechelen worden ook nog een paar keer elders vermeld. Op f° 159 staat een "Chanson" (gedateerd 18 november 1798) waarin we de verzen aantreffen: "Komt nu alle

gij viese gezellen / die beminnen het *Lovens* nat" ... en op dezelfde f° 159 ook nog "Vraegt aen alle de filosofhen / die tot *Loven* oijt hebben geweest". In de eerste strofe van het lied "De Steur vanght" (f° 7) lezen we: "Den Isten April / sagh men daervan een gril / door 't *Mechelaers* gespuijs / in hun beroemt sot huijs" en in strofe 3 wordt gepreciseerd: "Ontrent *Pitzenborgh* / sagh men dees klught geschieden".

Ook verwijzingen naar de Sinjorenstad ontbreken niet. Een van de "chansons" (f° 177) heet "Den *Antwerpschen* Roep", een ander (f° 208) is getiteld "Chanson vande *Antwerpsche* Familie" en een derde (f° 200) is het "Chanson vanden *Sinjoor* Pelgrim". Iets speciaals is het "Liedeken van de Neusen" (f° 166); daarin is elke strofe met een bepaald lokaal toponiem verbonden: de Werf, de Schipstraet, het Bier-Hooft, de Haere-straet, het Steenhouwers-Velt, de Kammerstraet, d'eyser Waegh, de Luijse-Merkt en d'Herberg de Poort. Insiders zullen hier wel Antwerpen herkennen: ook vandaag bestaat daar nog de Haarstraat, de Kammenstraat, de IJzerenwaag en de Steenhouwersvest. Er is ook een chanson getiteld "De Mest-kaej" (f° 174) en die begint aldus: "De Mest-kaej soo wij alle weten, / is aen Sinte-Peeters Vliet". Ook dit verwijst naar Antwerpen, waar nu nog altijd de Sint-Pietersvliet bestaat.

Een ander lied ten slotte, "Den Ajuin" getiteld, verwijst naar enkele steden in de Antwerpse Kempen: "Bien venu *Meerhourse* catten / met uw hooverdij en praght / (...) Maer laet den *Mol* in vre-

den/ (..) had liever eens gedocht / op de *Turnhoutse* Heeren / (...) Want gij naer *Geel* wilt komen.”

Helemaal apart dan is de vermelding van *Binch(e)* in twee van de Franstalige chansons, het eerste op f° 127 (“A Binch 1786 - 18 janv.) en als tweede “Chanson du Curé” op f° 130 (“A Binch 29.1.1786). En een ander Frans liedje (f° 39) begint met de versregel “A *Bruxelles* est’c la mode”.

Dat deze liederenbundeling haar herkomst heeft in een “Brabants” stedelijk milieu, lijkt dus wel een gefundeerde veronderstelling.

Toch even nog iets over de verdere inhoud van het manuscript. Na de laatste liedtekst volgen enkele folio’s (ff. 230-241) met “Reflexie en Raedsels”, waaronder ook een paar *molenraedsels* (3). Op de folio’s 242-245 ten slotte vinden we nog een “Blatwijser”, maar die is onvolledig: hij vermeldt de liederen maar tot folio 104, en dat zijn er dan al tweeënveertig; de overige eenenveertig liedteksten (folio’s 105 tot 228) brengen het totaal liederenaantal op drieëntachtig. Daarvan zijn er drieënvijftig geschreven in het Nederlands en dertig in het Frans (4).

In de meeste “liedekens” of “chansons” primeert luim boven ernst. Talrijke teksten zijn duidelijk parodiërend en/of hekelend. De toon is vaak kritisch, maar de belering is schalks, niet saai. Enkele vrij leuke teksten zijn b.v. “De dwaese Werelt” (f° 43), “Claes den Snul” (f° 50), “De Kreupele en de Gebulte” (f° 51), het liedeken over de “Lantermagie” (“dat is een casken waer in dat een lampe brandt

/ door een bleck en een gelaesken”) dat handelt over de zeven hoofdzonden (f° 56v°), “De Seeze van Plesier” (f° 67), het “Chanson van het Kalf van Mager-Hal” (f° 184) of het “Chanson vanden H. Hubertus”. Deze keuze is uiteraard subjectief. Maar we zouden ook een ander leuk lijstje kunnen maken, b.v. met “Den sleghten tijdt” (f° 28), “De 21 Vreijers” (f° 30), het “Liedeken van de Neusen” (f° 176), het “Chanson van Den ezel” (f° 190) of het “Liedeken van de Satte Weijven” (f° 223).

In één enkele liedtekst vonden we een duidelijke allusie naar een concrete, met naam vernoemde persoon. “De Seeze van Plesier” (f° 67) begint aldus: “Int jaer 18 is geboren / een seer wijs en groot verstant / onder alle de wilde Doctoren / vint mer soo niet veel te landt / Licentiaet in de Medicijnen / *Doctor Vlotgaers* soo ick mijne / en Appoteker uijt eenen pot / koetsverhuerder ten is geen vodt.”

In deze bijdrage is het ons evenwel niet te doen om de bundel in zijn geheel (die nog wel nader onderzoek waard is!), maar heel concreet om een welbepaalde liedtekst uit 1816, getiteld “Liedeken van den Backer en de Molderin” (f° 213-216v°), gedateerd 14.12.1816. Het liedeken telt negen strofen van elk zeven verzen, die rijmen op het schema aabccbb. Het lied is uitgewerkt in de vorm van een gesprek tussen een bakker en een molenaar. De opbouw van het lied is eenvoudig en duidelijk: de bakker (op vrijsvoeten!) is aan het woord in de vijf onpaire strofen 1-3-5-7-9 (B) en de molenaarsweduwe in de pare strofen 2-4-6-8

(M). Alleen de laatste vier verzen van de negende strofe (die het *happy end* vertellen) zijn in de derde persoon gesteld en wijzen op een auctoriële verteller.

Ziehier vooreerst de tekst (met enige woordverklaring waar het nuttig kan zijn). De inhoudelijke tekstcommentaar volgt daarna.

Liedeken van den Backer en de Molderin

1.

B. Dagh mijn alderlifste vrindinne
Ik groet u Molders basinne
Siet uwen minnaer en onderdaen
Ik weet uwen man is gestorven
Laet mij uw gratie verworven*
Siet mij voor uwen molenaer aen
En laet uw molen noijt leeg meer staen.

* *verwerven (uit rijmnood?)*

2.

M. Wel Backer wat komt u ontbreken
dat gij van malen komt spreken.
heeft uwen winkel aen meel gemankeert
Sedert dat ik ben weduwe vrouwe
heb ik ooit gasten gehouden,
die in het malen sijn geexerceert*
om u te dienen, dat gij beheert

* *geoeffend, vaardig*

3.

B. agh nee mijn lifste gepresen
Schoon ik plagt* backer te wesen
daerom mijn liefde oft min* niet misaght
Ik ken mijn afferen* int maelen
Wij moeten geen gasten betaelen
Ik sal u dienen uijt 't geel* mijn kragt
op uwen molen bij dag en nagt

* *placht, gewoon was*

* *minne, liefde*

* *affaires, zaken*

* *heel, geheel*

4.

M. Wel Backer, wat komt gij staen pronken
is uwen oven ontfonken*
dat gij aen mij uw liefde aanbied
of soekt gij mijn goed te bederven
en mijnen molen int scherven*
te renueren* tot mijn verdriet
op mijnen molen en komt gij niet

* *ontvonkt, in brand*

* *kapot, in puin*

* *ruïneren*

5.

- B. Beminde ik ben eenen kerel
 Ik ken den buyl* en de querel**
 om te sorteren het grof uijt het fijn
 en om uwen molen te stellen*
 tissen Bochwij(t)* oft haver te pellen
 geen molders gasten soo groot als klijn
 die in het malen mij meester sijn
- * *buil* ** *kweern* (?)
 * *de instelling (der stenen) regelen*
 * *boekweit*

6.

- M. Wel stoffer* wat soud gij staen keijken
 Schier in den molen beswijken
 alser het water met forsen* in voijt
 hoe soud gij de klippen* ophaelen
 eer g'uw begeeft aen het maelen
 alser de tij in het waeter vloeijs
 met mijnen molen u niet en moijs.
- * *snoever*
 * *kracht*
 * *kleppen, schotbalken*
 * *bemoeit*

7.

- B. agh lifste en weest tog niet bange
 ik ken de klippen en prange*
 waer door moet schuijven het waeterken in
 Laet mij uwen molen proberen
 ik sal uw goet avanceren*
 ik sal het maelen naer uwen sin
 en uw* bedienen uijt pure min
- * *schroefvijs voor de schotbalken*
 * *vooruitbrengen*
 * *u*

8.

- M. Door al uw mindelijk* praeten
 ik sal u den molen inlaeten
 terwijl mijn gasten daer buijten nogh sijn
 en seijt gij capabel en sterk
 soo ik bevind aen uw werk
 dan sult gij maelen het grof en fijn
 en mijnen Molenaer altijt sijn.
- * *(be)minnelijk*

9.

M. ik bedanck u molders basinne
 dat ik uw gratie koom* winne
 ontsluit uw molen en laet mij in
 daer komt hij sijn pligt te bewijsen
 Sij moest den Backer nog prijsen
 Sij trouwde hem uijt pure min
 omdat hij maelde naer haren sin.

* *kom (te)*

Finis 18 14 16
 12

Bakkers en molenaars genoten geen heel gunstige faam bij hun medemensen, die hen maar al te gemakkelijk van diefachtigheid verdachten. De volksmond was onbarmhartig in het vertolken van een kritische ingesteldheid tegenover die (al te schepgrage) maalders en bakkers. Een Vlaamse spreuk zegt het onverbloemd: "Honderd bakkers, honderd molenaars, honderd kleermakers: drie honderd dieven!" Nog korter is de volksspreuk: "Maalders en bakkers zijn dieven en pakkers". Of, indirect en galanter geformuleerd in een Duits volksgezegde: "Müller und Bäcker stehen nicht, man bringt's ihnen". Daarom moet men met hen dan ook geen medelijden hebben: ze zijn immers de laatsten die van honger zullen doodgaan: "Bäcker und Müllner sind die letzten die Hungers sterben". En daarom ook zegt een Franse volksspreuk: "On ne doit pas espargner *bled de meusnier*, vin de *curé*, ne *pain de fournier*" (5).

Molenaars en bakkers, spitsbroeders in de meel-verwerking: we kunnen er in

het volksleven van vroegere eeuwen niet omheen ... Ook in het hiervoren weergegeven liedeken van de bakker en de molenarin vinden we de beide meelambachten weer broederlijk verenigd. Zij het ook in een ietwat andere situationele context dan de gebruikelijke. De mulder is dood en de "molderin" dus een (vrolijk?) weeuwte. Ook dat is in de molenfolklore een bekend gegeven, maar zou alweer een ander verhaal vergen, waarover we het nu niet hebben. Blijven we bij het liedeken zelf.

De bakker heeft dus zijn oog laten vallen op de molenarin. Het lied is het verhaal van zijn "werven" om haar hand (wat uiteraard een eufemisme is ...). Zoals het hoort bezwijkt zij niet dadelijk; er is eerst afwijzing, maar de aanhouder wint. We moeten het verhaal niet commentariërend navertellen want het spreekt voor zichzelf. De "plot" van het liedverhaal is immers glashelder en de afloop stond al van te voren vast. Maar misschien toch dit detail. Malen (in een vrijerscontext gebruikt) betekende vroe-

ger ook: sexuele gemeenschap hebben. Wie het onschuldige liedeken over de maal-kundigheid van de bakker vanuit die optiek herleest, zal aan de dubbel-zinnigheid van bepaalde formuleringen enig genoeg kunnen beleven. Die dubbel-zinnigheid was zeker niet onbedoeld. Maar: *Honni soit qui mal y pense!*

NOTEN

- 1 Centrale Bibliotheek Universiteit Gent. Handschriften, Hs. 1385 (18e-19e eeuw, 1779-1820, In-12°, 245ff.).
- 2 Deze eigenaardige verzen ("Coster gaet in de Lamp / en Blaest de kerck uijt!) zijn nog een tweede maal in deze bundel te vinden, nl. op f° 180. En er is ook het liedje "Cecilia" (f° 19) waarin ook al een "lamp" en een "coster" opduiken! Toeval of alweer dezelfde (voor ons alsnog duistere) toespeling? Ziehier de eerste strofe van "Cecilia": "Ik sagh Cecilia komen / Margoten die kreegh de cramp / den uijl had dit vernomen / en pisten in den lamp / den Coster met sijn vrouwken / die klepten dan de clock".
- 3 De twee molenraadsels staan op f° 232 (Welke menschen leven van den windt? *Antw.: de Meulders*) en f° 234 (Wat verschil iser tussen een verken, en eenen wint molen? *Antw.: dat den steert van 't verken van aghter staet, en den steert vanden wint molen van voren*).
- 4 Vele van die Franse teksten dragen gewoon de titel "Chanson", maar er zijn er ook enkele die een specifieke titel kregen, b.v. "Malbroug s'en va en guerre" (f° 10), "La Bergère" (f° 17), "Avec les jeux dans le village" (f° 68), "Chantons" (f° 73), "O la folâtre jeunesse" (f° 75), "Papillon" (f° 108), "Le printemps" (f° 111), "Sur le pont neuf" (f° 122), "Romance" (f° 127), "Sans souci" (f° 131), "Le pierot (*sic*) de jeanette" (f° 137), "La réponse" (f° 157).
- 5 Over de ongunstige faam van molenaars (en bakkers) zie o.m. P. HUYS, "Waarom gaat de ooielaar niet op de molen nesten?", in: *Molens in veelvoudig perspectief. Verzamelde molinologische opstellen* (Gent, Provinciebestuur, 1993), blz. 59-61; en IDEM, "Er is geen molenaarshaan of hij eet gestolen graan", in: *Molen en molenaar te kijk gesteld. Molinologische opstellen II* (Gent, Provinciebestuur, 1996), blz. 129-142.